

KODEKS ETYCZNY PSYCHOLOGA

POLSKIEGO TOWARZYSTWA PSYCHOLOGICZNEGO

Niniejszy tekst Kodeksu Etycznego Psychologa został zatwierdzony przez Walne Zgromadzenie Delegatów Polskiego Towarzystwa Psychologicznego w dniu 2 grudnia 2018 r. Kodeks ten jako nadrzędny dokument, stanowi podstawową wykładnię zasad etycznych, regulujących postępowanie zawodowe członków Polskiego Towarzystwa Psychologicznego oraz innych osób, które zadeklarowały jego przestrzeganie. Poza niniejszym Kodeksem osoby te są także zobowiązane do przestrzegania innych regulacji etycznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, w zakresie specyfiki podejmowanych działań.

ROZDZIAŁ 1. PREAMBUŁA

Artykuł 1.

Psychologia jako profesja i jako dyscyplina naukowa należy do tych dziedzin ludzkiej aktywności, w których centrum zainteresowania i działań jest człowiek. Podstawą etyki zawodowej psychologów (zarówno w działalności naukowo-badawczej, jak i w obszarze praktyki psychologicznej opartej na dowodach naukowych) jest dobro człowieka. Wykonując czynności zawodowe zgodnie z zasadami etyki, psycholog dąży do tego, aby kontakt z nim był pomocny. Psycholog odstępuje od podejmowania działań profesjonalnych, kiedy ich konsekwencją może być wyrządzenie szkody drugiemu człowiekowi.

Artykuł 2.

Rola zawodowa psychologów, niezależnie od rodzaju intencjonalnie podejmowanych przez nich czynności, obejmuje ingerencję w funkcjonowanie człowieka jako indywidualnej i niepowtarzalnej osoby. Ingerencja ta może nieść za sobą znaczące skutki. Relacja profesjonalna łącząca go z odbiorcą jego działań zawodowych ma szczególny charakter. Powyższe okoliczności wymagają przestrzegania zasad etyki zawodowej w działalności psychologów i uzasadniają stawianie im wysokich wymagań etycznych.

Artykuł 3.

Podstawowym punktem odniesienia dla niniejszego kodeksu są uniwersalne prawa człowieka, zawarte w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka ONZ, prawa pozostające tak ponad różnicami kulturowymi i światopoglądowymi, jak i ponad różnorodnością paradygmatów w obrębie psychologii. Poszanowanie praw człowieka, jak również prawa powszechnego i zasad koegzystencji społecznej jest warunkiem etycznego wykonywania zawodu psychologa.

ROZDZIAŁ 2. ZASADY OGÓLNE

Artykuł 4. Poszanowanie praw i godności ludzkiej

4.1. Psycholog działa z poszanowaniem praw człowieka i godności ludzkiej, doceniając wyjątkowość i unikalną wartość każdej osoby. Respektuje prawo odbiorcy do autonomii i podmiotowości, do poszanowania intymności i do zachowania prywatności.

4.2. Psycholog szanuje prawo odbiorcy do własnego rozumienia swojego dobra, jest gotowy do dialogu; nie narzuca odbiorcy swojego rozumienia tego, co będzie dla odbiorcy korzystne.

Psycholog uznaje prawo każdego człowieka do kierowania się własnym systemem wartości i dokonywania własnych wyborów, również w zakresie kontaktu z psychologiem.

4.3. Okoliczności, w których kontakt z psychologiem nie ma dobrowolnego charakteru, nie zwalniają psychologa z poszanowania praw i godności bezpośredniego odbiorcy.

Artykuł 5. Dbłość o dobro odbiorcy

5.1. Nadrzędną wartością dla psychologa jest dobro odbiorcy w wymiarze indywidualnym i społecznym. Psycholog uznaje, że dobrem osoby może być zarówno jej indywidualny rozwój, jak i przynależność i udział w społeczeństwie, kulturze i tradycji. Psycholog stara się w każdej sytuacji chronić to dobro, tak unikając szkody (*primum non nocere*), jak i dbając o podniesienie jakości życia odbiorcy.

5.2. Psycholog uznaje, że dobro odbiorcy może być różnie definiowane tak ze względów indywidualnych, jak i kulturowych, i jest świadomy istniejących różnic w tym zakresie.

5.3. Psycholog czuje się zobowiązany do dbałości przede wszystkim o dobro osoby lub osób, będących bezpośrednim odbiorcą jego działań zawodowych. To zobowiązanie utrzymuje się również wówczas, kiedy zlecniodawcą jest inna osoba bądź instytucja, lub gdy w grę wchodzi interes społeczeństwa jako całości. Obowiązuje ono również w działaniach wobec osób o ograniczonych możliwościach podejmowania autonomicznych decyzji.

Artykuł 6. Kompetencja

6.1. Uznając prawo odbiorcy do wysokiej jakości działań psychologicznych, psycholog dokłada wszelkich starań, aby zapewnić jak najlepszą jakość wykonywanej pracy. Dąży do stałego rozwoju zawodowego i aktualizuje swoją wiedzę i umiejętności profesjonalne, korzystając z dorobku nauki.

6.2. Psycholog zna granice swoich kompetencji związane z wykształceniem, doświadczeniem zawodowym, istniejącym stanem wiedzy, z czynnikami osobistymi, środowiskowymi i kulturowymi. Zgodnie z prawdą przedstawia swoje umiejętności i nie podejmuje się zadań przekraczających jego możliwości. Psycholog potrafi opisać ograniczenia swoich kompetencji, jest gotowy się kształcić, poddać swoją pracę ocenie ze strony innych psychologów, a w razie potrzeby wskazać odbiorcy osobę bardziej kompetentną.

6.3. Kompetencja zawodowa jest nieodłącznie związana z wrażliwością etyczną. Znajomość standardów etycznych i stosowanie się do nich wynikają z tej wrażliwości. Psycholog rozwija wrażliwość etyczną w kontakcie z drugim człowiekiem, ale także we własnym dążeniu do osobistego rozwoju.

Artykuł 7. Odpowiedzialność

7.1. Psycholog jest świadomy szczególnej odpowiedzialności, wynikającej ze specyfiki wykonywanego zawodu. Jest to odpowiedzialność przede wszystkim wobec odbiorców, ale również wobec społeczeństwa i wobec środowiska zawodowego.

7.2. Psycholog uznaje, że jego działania wobec osoby mogą mieć wpływ na jej otoczenie; stara się przewidzieć zarówno krótko- jak i długofalowe skutki swoich działań i przyjmuje za nie odpowiedzialność. Psycholog dba o to, aby jego działania nie podważały zaufania społecznego do

psychologii i psychologów. Jest świadomy wysokich wymagań społecznych dotyczących przedstawicieli zawodów zaufania publicznego.

7.3. Psycholog w sposób odpowiedzialny dokonuje oceny ewentualnych zysków i strat w postępowaniu zawodowym. Psycholog nie podejmuje się działań, w których istnieje ryzyko narażenia odbiorców na szkodę, w tym ryzyko nadmiernego przeciążenia psychicznego i fizycznego. Dotyczy to również działań psychologa wobec innych istot żywych.

7.4. Psycholog dba o dobre imię zawodu, jednak nie za cenę ukrywania błędów czy naruszeń standardów etycznych. Psycholog reaguje na odstępstwa od zasad etyki zawodowej ze strony innych psychologów. Krytyczna ocena pracy i działalności innego psychologa nie powinna jednak mieć charakteru deprecjonującego osobę.

7.5. Psycholog dba o zachowanie niezależności zawodowej. Szanując kompetencje i zakres odpowiedzialności przedstawicieli innych zawodów i twórczo z nimi współpracując, broni granic tożsamości zawodowej.

Artykuł 8. Uczciwość

8.1. Prawda jest jedną z najwyższych wartości w pracy naukowej psychologa, a zrozumienie człowieka jest jednym z celów praktyki psychologicznej. Prowadząc badania naukowe, psycholog dokłada starań, by celem jego działań na płaszczyźnie naukowej była wartość prawdy i dobro odbiorcy, nigdy zaś wyłącznie jego osobista korzyść lub prestiż.

8.2. Psycholog w swoich działaniach zawodowych zachowuje bezstronność i obiektywność. Jest uważny na sytuację konfliktu ról i konfliktu interesów. Zgodnie z prawdą przedstawia możliwości i ograniczenia psychologii oraz swoje własne wykształcenie, doświadczenie i kompetencje zawodowe.

8.3. Psycholog stara się zachować wobec odbiorcy neutralność w kwestiach światopoglądowych. Psycholog jest świadomy swojego systemu wartości. Psycholog odstępuje od wykonywania działań psychologicznych, jeśli nie jest w stanie zachować bezstronności.

8.4. Psycholog unika podtrzymywania nierealistycznych oczekiwań. Dostarcza odbiorcy zgodnych z prawdą i wyczerpujących informacji, aby ten mógł w sposób świadomy podjąć decyzję co do skorzystania z jego usług.

Artykuł 9. Solidarność zawodowa

9.1. Psychologowie tworzą środowisko zawodowe. Relacje między psychologami opierają się na wzajemnym szacunku i koleżeństwie, wynikających z uznawania wspólnego celu, jakim jest rozwój wiedzy psychologicznej i jej kompetentne zastosowanie dla dobra odbiorcy. Uznając ten wspólny cel, psychologowie nie pozostają obojętni na okoliczności utrudniające zapewnienie wysokiej jakości praktyki psychologicznej.

9.2. Psychologowie starają się nawzajem wspierać, także w ramach zrzeszających ich stowarzyszeń. Psychologowie bardziej doświadczeni pomagają swoim mniej doświadczonym kolegom w rozwoju kompetencji zawodowych.

ROZDZIAŁ 3. PRAWA ODBIORCY

Artykuł 10. Prawo odbiorcy do autonomii i podmiotowości

10.1. Poszanowanie autonomii odbiorcy

10.1.a. Psycholog respektuje i wspiera godność i autonomię osoby; szanuje wiedzę, przekonania i doświadczenie osobiste odbiorcy. Psycholog nie przekracza granic wyznaczonych przez autonomię osobistą odbiorcy.

10.1.b. Psycholog jest świadomy różnic międzyludzkich wynikających z uwarunkowań jednostkowych, społecznych, kulturowych, oraz związanych z pełnionymi rolami. W swoich działaniach profesjonalnych przejawia szacunek dla drugiego człowieka niezależnie od wskazanych powyżej różnic. Psycholog nie dopuszcza do sytuacji, w których jego działania mogłyby cechować uprzedzenia i dyskryminacja, w szczególności w obszarach związanych z płcią, orientacją seksualną, wiekiem, narodowością, pochodzeniem etnicznym, religią, statusem społeczno - ekonomicznym czy stanem zdrowia odbiorcy. Dotyczy to zarówno rodzaju podejmowanych działań, sposobu ich wykonywania, jak i decyzji o podjęciu lub odmowie podjęcia działań psychologicznych.

10.1.c. Psycholog dąży do wzmocnienia autonomii odbiorcy w relacjach międzyludzkich, również w relacji z samym psychologiem. Jest świadomy konieczności zachowania równowagi pomiędzy autonomią i współzależnością w relacjach międzyludzkich. Psycholog przyjmuje na siebie odpowiedzialność za kontakt, gwarantując zachowanie niezależności i autonomii odbiorcy. Psycholog dba, by jego osobiste przekonania i światopogląd nie ograniczały autonomii odbiorcy. Psycholog nie dopuszcza do sytuacji, w których mógłby przyjąć w stosunku do odbiorcy pozycję dominacji, w szczególności w oparciu o wiedzę, pozyskaną w związku ze świadczeniem usług. Psycholog nie wykorzystuje wiedzy uzyskanej w trakcie wykonywania działań zawodowych do celów innych niż wykonywanie tychże czynności.

10.2. Zgoda świadoma; kontrakt.

10.2.a. Psycholog podejmuje działania zawodowe tylko za świadomą zgodą odbiorcy. Wyjątki od tej reguły mogą być ustanowione jedynie w przepisach prawa powszechnego. W przypadku niezgodności 4 stanowisk psycholog podejmuje decyzję, szanując prawo odbiorcy do autonomii oraz własne prawo do niezależności zawodowej. Kontrakt w sytuacji dłuższej współpracy z odbiorcą powinien być w razie potrzeby aktualizowany.

10.2.b. Psycholog udziela wystarczających informacji dotyczących podejmowanych działań profesjonalnych, w szczególności odnośnie celu kontaktu, form i metod działania, zakresu tajemnicy zawodowej oraz spodziewanych rezultatów. Psycholog upewnia się, że przekazywane przez niego informacje dotyczące celu i charakteru świadczonych usług są zrozumiałe dla odbiorcy. Szanuje również prawo odbiorcy do nieudzielania mu informacji na jego temat.

10.2.c. Zgoda na działania psychologiczne w stosunku do odbiorcy o ograniczonej zdolności do podejmowania autonomicznych decyzji może być wyrażona przez przedstawiciela ustawowego. W takich sytuacjach psycholog dąży do przekazania odbiorcy jak najpełniejszych informacji, w sposób dostosowany do zdolności poznawczych odbiorcy.

10.2.d. Psycholog zawiera z odbiorcą (a także ze zleceniodawcą, jeśli nie jest tożsamy z odbiorcą) kontrakt, który jest umową określającą warunki i zasady współpracy, w szczególności cele, zakres, formy, metody działań, zakres tajemnicy zawodowej oraz informację o potencjalnym ryzyku

niepowodzenia. Zawieranie kontraktu umożliwia omówienie i uzgodnienie wzajemnych oczekiwań oraz możliwości ich realizacji.

Artykuł 11. Prawo odbiorcy do prywatności i poufności

11.1. Odbiorca ma prawo do ochrony oraz poszanowania poufności i prywatności. Działania psychologiczne cechują takt i dyskrecja. Wnikanie w prywatne i intymne sprawy odbiorcy jest dopuszczalne jedynie w takim zakresie, w jakim wynika z celów działań psychologicznych. Zarządzanie informacjami przebiega tak, by zminimalizować ewentualne cierpienie i szkody odbiorcy.

11.2. Tajemnica zawodowa i jej ograniczenia.

11.2.a. Tajemnicą zawodową objęte są informacje uzyskane przez psychologa w związku z wykonywaniem przez niego czynności zawodowych. O ile to możliwe, tajemnicą zawodową objęty jest także sam fakt uczestniczenia w działaniach.

11.2.b. Tajemnica zawodowa może zostać uchylona, jeśli istnieje poważne zagrożenie życia lub zdrowia osób, lub gdy tak stanowią przepisy prawa powszechnego.

11.2.c. Psycholog chroni wszelkie informacje uzyskane w związku z wykonywaniem przez niego czynności zawodowych. Informacjami są m.in. wiadomości dotyczące odbiorcy oraz innych osób, ale także wytwory oraz wyniki testów, w szczególności wyniki surowe. Informacje uzyskane przez psychologa w związku z wykonywaniem przez niego czynności zawodowych są danymi wrażliwymi.

11.2.d. Tajemnica zawodowa obowiązuje również po śmierci odbiorcy.

11.3. Zarządzanie informacją.

11.3.a. Psycholog w sposób odpowiedzialny i rzetelny zarządza informacjami dotyczącymi działań psychologicznych. Świadomie, odpowiedzialnie i z poszanowaniem zasad prawa zarządza powierzonymi mu danymi odbiorców. Dotyczy to w szczególności bezpieczeństwa procedur pozyskiwania, przetwarzania, przechowywania i transmisji danych zarówno w formie tradycyjnej, jak i elektronicznej.

11.3.b. Psycholog, występując w roli zawodowej, przekazuje informacje tylko w zakresie swoich kompetencji. W szczególności psycholog nie wypowiada się na temat psychologicznych charakterystyk osób, które nie uczestniczyły w prowadzonych przez niego działaniach psychologicznych. Wyjątki od tej reguły określają przepisy prawa powszechnego.

11.3.c. O zakresie przekazywanych informacji każdorazowo decyduje psycholog, kierując się przede wszystkim celem, dla którego informacje mają być przekazane (uwzględniając przepisy prawa powszechnego).

11.3.d. Odbiorca ma prawo do uzyskania informacji na temat planowanych działań, szczególnie ich celu, planowanych form i metod, czasu ich trwania, najbardziej prawdopodobnych konsekwencji zastosowanych działań, możliwości działań alternatywnych.

11.3.e. Odbiorca ma prawo do uzyskania informacji zwrotnej, w szczególności dotyczącej wniosków i zaleceń wynikających z podjętych działań psychologicznych. Informacje te powinny być przekazane językiem zrozumiałym dla odbiorcy. Psycholog na prośbę odbiorcy lub zleciennodawcy wystawia pisemną opinię psychologiczną, zawierającą w szczególności wnioski

wynikające z podjętych działań, dotyczy to zwłaszcza diagnozy psychologicznej. Psycholog na prośbę odbiorcy lub zleceniodawcy wystawia zaświadczenie dotyczące uczestnictwa w działaniach psychologicznych.

11.3.f. Odbiorca ma prawo do nieudzielania mu informacji na jego temat.

11.3.g. Obowiązek odpowiedzialnego i rzetelnego zarządzania informacją obejmuje także przekazywanie wiedzy tak w kontekście akademickim, jak i popularyzatorskim.

Artykuł 12. Prawo odbiorcy do wysokiej jakości działań psychologicznych

12.1. Unikanie konfliktu ról i interesów

12.1.a. Psycholog jest wrażliwy na sytuację wystąpienia konfliktu ról i konfliktu interesów. W miarę możliwości unika konfliktów w obrębie pełnionych przez siebie ról. W szczególności nie podejmuje się działań zawodowych wobec osób bliskich emocjonalnie, co do których istnieje zagrożenie, że wpłynie to na jakość tych działań. Psycholog nie podejmuje kontaktów seksualnych z odbiorcą w trakcie trwania działań i w czasie utrzymywania relacji profesjonalnej.

12.1.b. W sytuacji konfliktu pomiędzy odbiorcą i zleceniodawcą psycholog przedstawia swoje zobowiązania wobec każdej ze stron. Dąży do zachowania bezstronności.

12.2. Ciągłe kształcenie i rozwój osobisty

12.2.a. Psycholog posiada niezbędne kwalifikacje umożliwiające wykonywanie zawodu w świetle istniejącego prawa. Posiada kwalifikacje zawodowe w obszarze swojej praktyki zawodowej, a w szczególności w zakresie metod i technik, których użycie wiąże się z dodatkowym przeszkoleniem. Aktywnie zdobywa nową i aktualną wiedzę z dziedziny i specjalności, w której pracuje, a w razie potrzeby jest gotowy poszerzać również swoją wiedzę pozapsychologiczną w obszarze, którym się zajmuje.

12.2.b. Psycholog dba o rozwój osobisty w obszarze kompetencji osobowych, wspierających praktykę zawodową. Dbą również o własny dobrostan psychiczny, stara się zapobiegać zrutynizowaniu czynności profesjonalnych i aktywnie przeciwdziałać wypaleniu zawodowemu.

12.3. Praktyka oparta na wynikach badań naukowych

12.3.a. Ze względu na naukowy charakter podstaw praktyki zawodowej, psycholog dysponuje aktualną i adekwatnie szeroką wiedzą z dziedziny psychologii jako dyscypliny naukowej. Posiada aktualną i możliwie jak najszerszą wiedzę związaną z obraną przez siebie specjalnością, w szczególności wiedzę wykraczającą poza obszar akademickiego kształcenia podstawowego.

12.3.b. Psycholog wykorzystuje w praktyce zawodowej metody posiadające wystarczające podstawy naukowe i nie stosuje metod, których skuteczność została podważona przez badania naukowe. Psycholog potrafi uzasadnić swoje stanowisko w sprawach zawodowych, odnosząc się do wiedzy naukowej.

12.4. Rozpoznawanie własnych ograniczeń

12.4.a. Psycholog odnosi się w sposób krytyczny do swojego postępowania w ramach roli zawodowej. Budując świadomość siebie jako narzędzia własnej pracy, kształtuje umiejętność rozpoznawania swoich ograniczeń, które mogłyby istotnie wpływać na jakość podejmowanych

działań. W zakresie swoich możliwości stara się przekraczać te ograniczenia lub powstrzymuje się od działań, kiedy przekroczenie ograniczeń nie jest możliwe.

12.4.b. Psycholog jest gotowy poddać swoją pracę krytycznej ocenie. W sytuacji niepewności co do podejmowanych działań w zakresie pełnionej roli zawodowej, korzysta z rzetelnej superwizji i/lub konsultacji. Psycholog korzysta z superwizji w ramach czynności, których jest ona integralną i niezbywalną częścią. Planując konsultacje, kieruje się zawsze dobrem odbiorcy i specyfiką podejmowanych działań.

12.5. Jawność.

12.5.a. Psycholog zachowuje jawność co do swoich kwalifikacji. Rzetelnie ujawnia uprawnienia do podejmowania określonych czynności zawodowych oraz ograniczenia własnych kompetencji. Na wniosek odbiorcy lub zleciennodawcy udostępnia oryginalne poświadczenia posiadanych kwalifikacji.

12.5.b. Psycholog odróżnia wiedzę naukową od swoich osobistych przekonań; kiedy ujawnia swoje prywatne przekonania, stara się względem odbiorcy zachować jawność w tej kwestii.

ROZDZIAŁ 4. PRAWA PSYCHOLOGA

Artykuł 13. Prawo psychologa do niezależności zawodowej

Wykonując czynności zawodowe, psycholog zachowuje prawo do niezależności wobec przedstawicieli innych zawodów, a także wobec innych psychologów. Podstawą tej niezależności jest odpowiedzialność wobec odbiorcy, wiedza i umiejętności profesjonalne. Psycholog ma prawo do takich warunków pracy, które umożliwiają świadczenie wysokiej jakości usług i ograniczają ryzyko zrutynizowania pracy i wystąpienia objawów wypalenia zawodowego.

Artykuł 14. Prawo psychologa do zachowania tajemnicy zawodowej

Psycholog ma prawo do zachowania w tajemnicy informacji uzyskanych w związku z wykonywaniem czynności zawodowych. Wyjątki od tej reguły określają przepisy prawa powszechnego.

Artykuł 15. Prawo psychologa do odmowy wykonania czynności zawodowych

Psycholog ma prawo do odmowy wykonania czynności zawodowych, w szczególności jeśli uzna, że okoliczności zewnętrzne lub wewnętrzne znacznie utrudniają lub uniemożliwiają ich rzetelne wykonanie.

Artykuł 16. Prawo psychologa do ochrony i pomocy ze strony środowiska zawodowego

Psycholog ma prawo do ochrony i pomocy ze strony środowiska zawodowego, zwłaszcza ze strony instytucji i organizacji zrzeszających psychologów/samorządu zawodowego.

Artykuł 17. Prawo psychologa do obrony w razie zarzutów etyczno-zawodowych

Psycholog, wobec którego postawiono zarzut naruszenia etyki zawodowej, ma prawo do zapoznania się z zarzutami i rozpatrzenia swojej sprawy w ramach postępowania przed organem uprawnionym do rozstrzygania i wydawania orzeczeń w zakresie etyki zawodowej.

SŁOWNIK GŁÓWNYCH POJĘĆ

(w porządku alfabetycznym):

Działania psychologiczne:

wszelkie czynności podejmowane przez psychologa w roli zawodowej i w sytuacji profesjonalnej. W szczególności są to: diagnoza, poradnictwo psychologiczne, psychoterapia, psychoedukacja, opiniowanie, orzekanie, prowadzenie badań naukowych, dydaktyka psychologii, popularyzacja wiedzy psychologicznej.

Kontrakt:

umowa między psychologiem a odbiorcą (a także ze zlecniodawcą, jeśli nie jest tożsamy z odbiorcą), określająca warunki prowadzenia działań psychologicznych. W określonych sytuacjach zawodowych kontrakt może przyjąć formę pisemną lub ustną.

Odbiorca:

osoba uczestnicząca w działaniach psychologicznych.

Psycholog:

osoba uprawniona do wykonywania działań psychologicznych na podstawie dyplomu ukończenia pięcioletnich jednolitych studiów magisterskich z psychologii lub licencjatu z psychologii i magisterium z psychologii. W tekście niniejszego kodeksu termin ten odnosi się do wszystkich przedstawicieli zawodu, niezależnie od płci.

Świadoma zgoda:

zgoda wyrażona w sposób dobrowolny, w oparciu o wystarczające, zrozumiane informacje.

Zarządzanie informacją:

w kontekście działań psychologicznych obejmuje w szczególności zbieranie, przetwarzanie, przechowywanie oraz przekazywanie informacji związanych z działaniami psychologicznymi.

Zlecniodawca:

osoba zlecająca badanie psychologiczne, w tekście niniejszego kodeksu termin stosowany wówczas, gdy osoba ta nie jest tożsama z osobą odbiorcy, np. w sytuacji działań psychologicznych wobec osób małoletnich i prawnie ubezwłasnowolnionych.